

16 mars 2018

Visionen för samarbetskyrkan under 80-talet

Birger Olsson

Varför började vi med samarbetskyrkor?

Vad var visionen på 80-talet?

Sommaren och hösten 1989 togs ett beslut om fördjupad gemenskap mellan EFS och Svenska kyrkan, det viktigaste beslutet i modern tid om relationerna mellan dessa två storheter. Det följdes av nya beslut 1990 och en rad s.k. förnyelsegudstjänster i december det året och under våren 1991.¹ Jag undrar ibland om beslutet 1989 skulle ha kunnat tas tio år tidigare eller tio år senare. Det var nog i mycket ett barn av sin tid.

Beslutet 1989 var inget beslut om samarbetskyrkor. Snarare kan man säga att de 34 samarbetskyrkor som då fanns var en god motivering för att ett sådant beslut skulle tas.² Konkret samverkan på lokalplanet var möjligt och hade med sig goda resultat. Frågan 1989 gällde den övergripande relationen mellan den inhemska lutherska kyrkan i landet och den gamla lutherska missionsorganisationen EFS. Men besluten borde väl också ha fått en viss effekt när det gäller samarbetskyrkotanken.

Rubriken – jag har inte satt den själv – kan ju få en att tro att samarbetskyrkorna började på 80-talet. Så var ju inte fallet. Den första samarbetskyrkan startade för drygt fyrtio år sedan, 1966. Jag tänker säga något om orsakerna till denna nystart innan jag återvänder till visionerna på 80-talet och deras eventuella betydelse för samarbetskyrkornas existens och funktion.

Varför samarbetskyrkor på 1960- och 1970-talen?

Den första s.k. samarbetskyrkan startade som bekant i Stockholm 1966, i den nya stadsdelen Sättra i Hägerstens församling.³ När Nils Dahlberg och Sven Lodin lämnat ledningen av EFS fick Einar Thurffjell, ny missionsföreståndare 1959, med stöd av Torsten Nilsson, ny rektor för Jo-

¹ Material om besluten 1989 och 1990 finns i handlingarna till EFS årsmöte och Kyrkomötet dessa år. För EFS del finns de samlade i *EFS och Svenska kyrkan i framtiden* och i *Det andra steget*. Se bibliografin nedan. Jag hänvisar till dessa häften i det som följer. I dem finns också de två utredningarna i ämnet, en sammanfattning av remissvaren och förslag till förnyelsegudstjänst. En god översikt om besluten 1989 och 1990 finns hos Eriksson 1995.

² I den första utredningen (s 3) nämns det samarbete som etablerats genom samarbetskyrkorna och prästutbildningen på Johannelund som en viktig motivering för beslutet. I samtalsmaterialet från 1990 står: Prästutbildningen vid Johannelunds teologiska institut liksom de många samarbetskyrkjorna har gett oss tydliga bevis på att samhörighet och samverkan ger mycket positiva effekter”, *EFS i Svenska kyrkan*, s 13. Samarbetet med Svenska kyrkan har sedan dess reducerats genom Svenska kyrkans beslut att inte acceptera prästutbildningen på Johannelund.

³ För tillkomsten av samarbetskyrkor se särskilt Wiklund 1979, s 183–196, och Edquist 2017. Ett rikt material om samarbetskyrkorna finns också i *Utvärdering av samarbetskyrkor EFS-Svenska kyrkan*, gjord av Lennart Edquist på Samarbetsrådets uppdrag.

hannelund, ta itu med en rad frågor om EFS som hopat sig under en längre tid: minskningen av antalet medlemmar, etableringen av EFS i städer och tätorter, tendenserna till isolering av EFS arbete, utbildningen av predikanter och missionärer, samarbetet med unga inhemska kyrkor i Afrika, relationen till Svenska kyrkan, formerna för nattvardsfirande inom EFS, interna integrationsproblem, m.m.⁴

Einar Thurfjell tog 1959 kontakt med ärkebiskop Hultgren för att få tillstånd överläggningar om relationerna mellan EFS och Svenska kyrkan. Han fick stöd av en splittrad styrelse som öppnade för samtal om ”problem i samarbetet” och för bildandet av ett s.k. ”samarbetsråd”.

Genom beslut i biskopsmöte och EFS styrelse kom ett sådant råd tillstånd. Det hade sitt första möte i januari 1962. Omfattande diskussioner där om formerna för nattvardsfirande inom EFS och predikanternas ämbetsstatus kom att få en avgörande betydelse för tillkomsten av de s.k. samarbetskyrkorna.

Henry Wiklund, som blev den förste samarbetskyrkoprästen i EFS, analyserar i sin doktorsavhandling från 1979 hur de första samarbetskyrkorna kom till. Han upprepar flera gånger att de ”föddes ur praktiska och konkreta omständigheter”.⁵

Samarbetskyrkor kunde förhindra dubblering och konkurrens mellan olika samfund i de nybyggda bostadsområdena som omgående behövde gudstjänstlokaler och en regelbunden gudstjänstverksamhet. EFS predikanter och medlemmar framstod också som en resurs vid en nyetablering. Nya kontaktmöjligheter och en ökad verksamhet kunde enligt EFS förverkligas genom samarbete med Svenska kyrkan. ”Det tedde sig därför ur praktisk synpunkt riktigt med samarbete”.⁶

I en enkät på 70-talet anges tre orsaker till samarbetet: (1) sanering av stadskärna och nya bostadsområden, (2) praktiska skäl och (3) ökade evangelisationsmöjligheter. På ett annat ställe i avhandlingen utpekas den gemensamma bekännelsen och evangelisationen som de två viktigaste motiveringarna.⁷

Det är alltså svårt att hitta några övergripande visioner i Wiklunds presentation av de första samarbetskyrkorna. Wiklund summerar: ”Liksom samarbetskyrkotanken i det s.k. Sättraprojektet föddes i en konkret situation, så var också den fortsatta tillkomsten av samarbetskyrkor främst betingad av praktiska förhållanden. Riktlinjernas intention att göra en bättre evangelisatorisk insats blev således endast indirekt en anledning till samarbete. Antalet samarbetskyrkor ökade med nära två per år. EFS-parten var i större utsträckning än kyrkoförsamlingarna initiativtagare till samarbetet, vilket får tillskrivas EFS större beroende av de yttre förhållandena”.⁸

Samarbetskyrkorna blev under denna tid den mest expanderande verksamhetsformen inom EFS. 21 kyrkor 1979, 34 kyrkor 1989.⁹ Torsten Nilsson anger två skäl för denna snabba utveckling: Samarbetskyrkor fick ekonomiskt stöd från Svenska kyrkan och de gav EFS möjligheter att nå utanför sina dåvarande gränser. ”Om Stiftelsen inte når utanför sina hittillsvarande gränser, dör den”.¹⁰

Torsten Nilsson var nog den som kämpade mest under dessa år för att reda ut relationen till Svenska kyrkan (nattvardsfrågan, ämbetsfrågan, utbildningsfrågan, bibelfrågan, relationen till

⁴ Se t.ex. *EFS på 70-talet*.

⁵ Wiklund 1979, s 184 och vidare s 185, 188, 195 och 196.

⁶ Wiklund 1979, s 185.

⁷ Wiklund 1979, s 132. Se också Edquist 1970, s 67.

⁸ Wiklund 1979, s 188.

⁹ *I detta tecken*, s 64.

¹⁰ Nilsson 1971, s 55.

de nya missionskyrkorna). Han ivrade också för samarbetskyrkor men i hans många visioner för EFS framtid har samarbetskyrkorna ingen stor plats. Så jag har svårt att hitta övergripande visioner under samarbetskyrkornas första tid förutom detta att lösa konkreta, praktiska problem.

Men i det material jag gått igenom skymtar en del motiveringar som finns kvar under 80-talet: befolkningsförändringar och gemensamt ansvar i nybyggda områden, ökat behov av evangelisation i en sekulariserad värld, predikanternas ämbetsstatus, nattvardsfirandet inom EFS, medlemsminskningen inom EFS, nya kontaktmöjligheter, användningen av gemensamma resurser, inte minst av de många lekmännen inom EFS.¹¹ Wiklund tycks inte vara så intresserad av mer övergripande visioner i sin analys av tillkomsten av samarbetskyrkorna.

Samarbetskyrkorna blev inte någon allmän lösning på de problem som hopat sig i fråga om relationen EFS – Svenska kyrkan. Kritiken mot samarbetskyrkotanken blev också som bekant mycket stark inom vissa delar av EFS, och årskonferensen 1967 fick ta ställning till ett förslag om provstopp för nya samarbetskyrkor. Även biskopsmötet ville 1993 få en heltäckande utredning och utvärdering av samarbetskyrkorna. I avvaktan på en sådan borde inga nya större samverkansavtal ingås.¹²

Mot förnyad gemenskap på 1980-talet ”i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet”.

En del förändringar inom EFS och Svenska kyrkan omkring 1970 fick följder för det som hände på 80-talet.¹³ För EFS del kan nämnas öppenhet för olika bibelsyner, predikantutbildning i samarbete med Uppsala universitetet, flyttning av Johannelund till Uppsala, integrering av ungdoms-, musik- och studiearbetet, utredningar om utlands- och hemlandsarbetet, årskonferenser utanför Stockholm och en viktig stadgeändring. EFS beskrivs i sina stadgar 1972 som ”en självständig organisation inom Svenska kyrkan med frihet för anslutna föreningar att utforma arbetet efter lokala förhållanden”.¹⁴ Därmed erkändes också egna nattvardsgångar inom EFS med predikanter som officianter.

Läget inom Svenska kyrkan vid denna tid bestämdes i hög grad av kyrka-statfrågan.¹⁵ Efter ett tioårigt utredningsarbete tillsattes 1968 en parlamentarisk beredning som skulle ta ställning i frågan. Ett förslag till beslut kom 1972 men ledde inte till någon åtgärd från regeringens sida. Inom kyrkan startas då ett omfattande reformarbete i väntan på den ändrade relationen till staten. Vi får ett nytt kyrkomöte med en läronämnd och en centralstyrelse, en ny organisation på stiftsnivå, en ny evangeliebok, en ny ekumenisk psalmbok och nya handböcker för gudstjänster, vigningar och kyrkliga handlingar.¹⁶

Kyrkan fick därmed i flera avseenden en mer demokratisk organisation och tog nu i en rad frågor beslut utan inblandning av staten. Tiden var öppen för reformer. EFS styrelse tillsatte också 1982 en särskild arbetsgrupp som skulle ”behandla relationerna mellan EFS och Sv. Kyrkan, om och när Sv. Kyrkan får ändrade relationer till staten”. Den rapporterade till styrelsen ett par gånger, bl.a. i december 1986.¹⁷

Även det ekumeniska arbetet fick under denna tid en ny inriktning. Det blir tydligt i doku-

¹¹ Det gemensamma missionsuppdraget nämns oftast. Edquist 2017, s 67, skriver: ”Missionsuppgiften är vårt gemensamma ansvar. Den är samverkans viktigaste skäl, själ och drivkraft”.

¹² *Utvärdering av samarbetskyrkor EFS – Svenska kyrkan*, s. 14

¹³ Se Torbjörn Larspers översikt i *I detta tecken*, s. 46–66, Gelfgren 2006, s. 32–40.

¹⁴ *I detta tecken*, s 61

¹⁵ Se översikten hos Ekström 2017 och i hans större arbete från 2003, s 142ff.

¹⁶ Brohed 2007, s 276–296

¹⁷ Ledamöter i gruppen var missionsföreståndaren Torsten Wiberg, hemlandschefen Arne Karlsson (sekr), Torsten Josephson och Birger Olsson (ordf) Se protokollen från gruppens 22 sammanträden.

menten från Faith and Order-konferensen i Lima 1982.¹⁸ Kyrkorna kommer här samman med sina olika traditioner och antar en gemensam beskrivning av dop, nattvard och ämbete, kallad BEM-dokumentet, och utarbetar en gemensam gudstjänstordning, den s.k. Lima-gudstjänsten. Tonvikten ligger på samsyn, samtal, gemenskap och gudstjänst. Förordet talar om ”många löftesrika tendenser till samsyn (convergence)” och om ”en process som går ut på att växa samman i ömsesidig tillit”. Man talade inte längre om konsensus utan om konvergens. Medlemskyrkorna ombads sedan att komma in med kommentarer till dokumentet. Svenska kyrkan var vid denna tid aktiv i en rad kyrkosamtal.¹⁹

BEM-dokumentet påverkade på flera sätt reformarbetet inom Svenska kyrkan på 80-talet. Särskilt nattvardsfrågan var fortsatt aktuell i relationen mellan EFS och Svenska kyrkan och den behandlades också vid ett gemensamt sammanträde 1986. I mars 1987 inbjuder biskopsmötet kyrkor och samfund i Sverige till ekumeniska samtal om lärofrågor och samverkan men säger samtidigt att den inomkyrkliga relationen till EFS ska tas upp först. Båda parter tillsatte en utredningskommitté som fick namnet *Samtalsdelegationen*.²⁰

Efter tre sammanträden – Martin Lönnebo älskade inte många och långa sammanträden – i januari 1988 överlämnar de kommitterade ett förslag till sina huvudmän som efter remisser och bearbetning borde läggas fram för EFS årskonferens och Kyrkomötet 1989 för beslut.²¹ De beskriver förslaget i följebrevet som ”en övergripande skiss, som vi ser som en del i en fortgående process där vi på ett tidigt stadium önskar få ta del av synpunkter från huvudmännen” (s 3).

Detta torde vara det första ”processbeslutet” i kyrkomötets historia, ett ”visionsbeslut” om hur man ville lösa frågan, ett konvergensbeslut för att använda beskrivningen av BEM dokumentet. I regel var frågorna utredda i detalj före besluten och mynnade ut i lagar och kyrkliga kungörelser. I detta fall räknade man med att nödvändiga följdbeslut togs vid ett senare tillfälle. Liknande beslutsformer användes senare för att lösa de stora frågorna om medlemskap och om relationen stat-kyrka.

Samtalsdelegationens huvudförslag är värt att citeras i dess helhet:

Vårt huvudförslag är att Svenska kyrkan och EFS ömsesidigt förnyar sin gemenskap i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet. Svenska kyrkan erkänner fullt ut det arbete EFS bedriver som en del av kyrkans arbete. EFS å sin sida bekräftar sin samhörighet med Svenska kyrkan (s 5).

I en kommentar till förslaget sägs bl.a. att avskild EFS-predikant ges befogenheter att utföra en prästs uppgifter som förkunnare, sakramentsförvaltare och själavårdare vid en gemenskaps- och förnyelsegudstjänst. Några förändringar/följder på nationell, regional och lokal nivå beskrivs helt kort.

Delegationens förslag sändes ut för remiss och antogs sedan efter små ändringar av EFS årsmöte och Kyrkomötet 1989.²² En ny kommitté tillsattes, som tog namnet *Utredningskommittén EFS – Svenska kyrkan i framtiden*. Den skulle ”utreda de kyrkorättsliga frågor som behöver

¹⁸ Se Meakin 2014.

¹⁹ Fagerberg 1987.

²⁰ För arbetet kring besluten 1989–90 se redogörelser i *EFSS och Svenska kyrkan i framtiden* och *Det andra steget*. Översikter om tillkomsten av samarbetsavtalet – detaljuppgifterna varierar något – finns i *EFSS i Svenska kyrkan*, s 13–18, Eriksson 1995, *I detta tecken*, s 71–73, Gelfgren 2006, s 41–46, Walldén 2007, s 13–15 och Edquist 2017, s 62–67.

²¹ I Samtalsdelegation fanns fyra företrädare för varje part: Martin Lönnebo (ordf), Gunnar Weman, Holsten Fagerberg och Per Erik Persson samt Bertil Carlsson, LarsOlov Eriksson, Agne Nordlander och Birger Olsson (v ordf). Carl Axel Aurelius valdes till sekreterare och LarsOlov Eriksson till v sekreterare. Samtalsdelegationens förslag finns bl.a. i *EFSS och Svenska kyrkan i framtiden*, s 3–9.

²² Remissvaren finns sammanfattade i *EFSS och Svenska kyrkan i framtiden*, s 15–23.

bearbetas i anledning av förnyelsegudstjänsten och avskiljningen/vigningen”.²³ Utredningens förslag bearbetades under våren 1990 och beslut togs vid EFS årsmöte och Kyrkomötet det året.²⁴ Återstående frågor hänsköts till samarbetsrådet EFS-Svenska kyrkan.²⁵

Vilka visioner fanns då bakom händelserna 1987–1991? Jag försöker här teckna dem under 10 punkter utifrån de utredningar som gjordes, olika remissvar, de förnyelsegudstjänster som hölls och de tal som ingick där, debatten i EFS Budbäraren och samtal med några deltagare i processen.²⁶

I förslaget till förnyelsegudstjänst nämns också en del punkter som missionsföreståndare/biskop bör få med i sina tal:

- Den gemensamma lärogrunden.
- Enhet i mångfald i en och samma kyrka.
- Helande av brister i tidigare gemenskap mellan EFS och Svenska kyrkan.
- Fördjupning och förnyelse av gemenskapen i Kristus.
- Den fördjupade gemenskapen gäller alla i de olika församlingarna och föreningarna.
- Den ömsesidiga viljan till förtroendefull gemenskap i evangeliets tjänst.
- Förnyelsegudstjänsternas karaktär av inledning på en process.
- Församlingarnas och föreningarnas gemensamma evangelisationsuppdrag.²⁷

Flera av dessa punkter återkommer i de visioner jag har hittat i materialet.

1. ATT FÖRNYA OCH UTVIDGA EFS-PREDIKANTERS UPPDRAG SOM PRÄSTER I SVENSKA KYRKAN

Båda parter längtade efter en lösning på nattvardsfrågan och ämbetsfrågan som egentligen följt med EFS från starten. Ett otal förslag till lösning hade sett dagens ljus under historiens gång.²⁸ Torsten Nilsson som jobbat länge med frågan trodde till sist att någon lösning inte skulle kunna komma under hans livstid.²⁹ Men visionen fanns där: att predikanterna också skulle vara sakramentsförvaltare och i sitt arbete vara jämställda med präster i Svenska kyrkan. Detta var kanske den mest konkreta frågan som fick en lösning 1989–90. Äntligen!³⁰

2. ATT HELA BRISTER, TA BORT FÖRDOMAR OCH RIVA NER HINDER

Denna punkt finns i förslaget till förnyelsegudstjänst. I talen är det nästan bara missionsföreståndaren som påminner om de missförhållanden som fanns i det förflutna. Han nämner konkurrens, stridigheter, illvilja, rädslor, maktbegär, falskt vittnesbörd och självtillräcklighet. Allt sådant måste bekännas, förlåtas och glömmas för att målen ska nås.³¹ I förnyelsegudstjän-

23 Det andra steget, s 5. Utredningskommitten bestod av för Svenska kyrkan Martin Lönnebo (ordf), Carl Henrik Martling, Per Erik Persson och Gunnar Weman, för EFS Rolf Berglund, Bertil Carlsson, LarsOlov Eriksson (sekr) och Birger Olsson (v ordf)

24 Majoriteten av de 713 ombuden vid EFS årsmöte sade att kraftfullt ja till samarbetet, Budbäraren 1989, s 6.

25 Se Det andra steget.

26 Jag har samtalat med Lennart Edquist, LarsOlov Eriksson, Bertil Johansson och Torbjörn Larspers.

27 Det andra steget, s 11.

28 Se Wiklund 1979 och översikten i Walldén 2007, s 7-10 (med referenser) och s 15-17, 33-39.

29 ”Jag får nog säga, att jag hade räknat med att hinna dö, innan något verkligt radikalt gjordes. Jag trodde helt enkelt att Svenska kyrkan skulle vara för byråkratisk och EFS för misstänksam för en radikal reform. Men – man kan bedra sig”, Budbäraren 1990, s 17.

30 Denna första vision kan sägas ha förverkligats omgående men den krävde en del efterarbete, bl a genom samarbetsrådets precisering av samarbetsavtalen.

31 Walldén 2007, s 24-26.

sten säger församlingen, d.v.s. medlemmar i EFS och Svenska kyrkan: *Vi ber om förlåtelse för det i vårt förflutna som präglats av oförsonlighet och egensinne, av splittring och bristande generositet. Vi bekänner att vi har brustit i enhet och kärlek till varandra, att vi ofta har varit alltför trög-hjärtade och inte varit varandra till hjälp och glädje.*³² Förnyelsegudstjänsten blev därmed också en försoningsgudstjänst. EFS och Svenska kyrkan har redan kommit en bit på väg mot ömsesidig försoning.³³ En klar vision av nystart fanns hos båda parter. Nya tider! Inte som förr!

3. ATT FÖRKUNNA EVANGELIUM FÖR SEKULARISERADE MÄNNISKOR

Kyrkans situation i världen och i Sverige förändrades starkt under denna tid. Medlemsantalet i kyrkorna minskade, likaså kyrkornas närvaro i människors liv. Behov av evangelisation i en sekulariserad värld växte år efter år. Här hade EFS och Svenska kyrkan ett gemensamt uppdrag. Detta nämndes ofta som motivering för ett närmare samarbete. ”Vi har ett gemensamt ansvar för evangelisation. Ju starkare avkristningens krafter blir i vårt folk, desto intensivare ser vi vårt ansvar. Det bör föra kyrkan och EFS in i närmare samverkan så att vi kan fullgöra uppdraget på bästa sätt”.³⁴ Evangelium till alla!

4. ATT FÖRENA SJÄLVSTÄNDIGHET OCH SAMHÖRIGHET HOS BÅDA PARTER

Det var ett återkommande tema under hela utredningstiden och i utredningarna själva. De som var mot ett beslut inom EFS siade om att EFS skulle förlora sin självständighet. Men det var flera som vid denna tid trodde att det skulle vara möjligt att förena självständighet och samhörighet.³⁵ De fick stöd av den samtida ekumeniken som ofta talade om enhet i mångfald eller om en försonad mångfald. Målet behövde inte vara konsensus utan konvergens. Där fanns i hela processen en medvetenhet om att det rörde sig om två parter som kom varandra närmare. I talen vid förnyelsegudstjänsterna betonades ”att EFS och Svenska kyrkan även i fortsättningen kan vara olika, men att olikheten inte är ett hinder för att ändå höra samman”.³⁶ Och slutorden i samtalsmaterialet från 1990 säger: ”Visionen är inte organisatorisk sammanslagning. Inte heller likriktning eller enbart en fridsam anpassning. Det handlar om en djupare gemenskap och ett ökat samarbete – för *kallelsens* skull, för att Jesus Kristus ska bli känd, trodd och älskad av allt fler människor”.³⁷ Alltså: markera både samhörigheten och självständigheten i den fortsatta processen!

5. ATT FÖRDJUPA GEMENSKAPEN MELLAN EFS OCH SVENSKA KYRKAN

Kärnformuleringen i beslutet var att parterna ”förnyar sin gemenskap i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet”. Och tre av de föreslagna punkterna i talen vid förnyelsegudstjänsten skulle handla om gemenskap. Följdsatserna är två: ”Svenska kyrkan erkänner fullt ut det arbete som EFS bedriver som en del av kyrkans arbete. EFS å sin sida bekräftar sin samhörighet med Svenska kyrkan”.

³² Ordningen för Förnyelsegudstjänsten finns i *Det andra steget*, s 10–20.

³³ Gunnar Weman, enligt Walldén 2007, s 25.

³⁴ *EF5 i Svenska kyrkan*, s 13.

³⁵ ”Full solidaritet och full integritet tillåter parterna att behålla sin profil. Självständighet och samhörighet står sida vid sida”, Birger Olsson vid EFS årsmöte 1989, Budbäraren 1989, s 6

³⁶ Walldén 2007, s 22–

³⁷ *EF5 i Svenska kyrkan*, s 20.

Även på denna punkt fick båda parter gott stöd av den samtida ekumeniken som ofta talade om gemenskap (*koinonia*). ”En förnyad och fördjupad samhörighet” är också centrum i det material för samtal som Samarbetsrådet Svenska kyrkan – EFS gav ut 1990 före det andra beslutet. Där ges en rad ledord för att nå en sådan gemenskap:

- Lära känna varandra.
- Skapa förtroende för varandra.
- Erkänna varandra.
- Öva sig i ömsesidighet.
- Arbeta fram former för samverkan
- Förverkliga den gemensamma kallelsen: att göra människor till Jesu lärjungar.³⁸

6. ATT SKAPA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR EN RIKARE GUDSTJÄNSTGEMENSKAP

Vi behöver inte bara samtala, vi behöver också fira gudstjänst tillsammans. De två besluten 1989–90 mynnade ut i gemensamma gudstjänster. Liksom BEM dokumentet 1982. 80-talet präglas av en omfattande gudstjänstförnyelse. Nya handböcker, nya psalmböcker, nya nattvardsliturgier, nya nattvardspsalmer, nya vigningsformer. Lekmän fick en mycket större plats i Svenska kyrkans gudstjänster. EFS lämnade då Sionstoner till förmån för psalmboken med ett eget tillägg. Och med uppgörelsen om predikanterna som präster kunde nattvarden få en större plats i EFS gudstjänster som mest bestod av predikan, sång och bön. Ett samarbete med Svenska kyrkan skulle på flera sätt kunna berika gudstjänstgemenskapen. Det var en av visionerna 1889–90. Firandet av Herrens nattvard kunde bli en naturlig del av gudstjänstgemenskapen inom EFS och Svenska kyrkan kunde genom EFS inspireras till ett större lekmannadeltagande i gudstjänsterna.

7. ATT FÖRVALTA GEMENSAMMA RESURSER

Det kunde gälla lokaler, pengar, administration och information. Det var ofta återkommande ärenden i diskussionerna om utlandsarbetet men det sägs mycket litet om mission utanför landets gränser inför besluten 1889–90. Desto mer hänvisas det till de resurser som lekmän utgjorde i kyrkan. Det fanns ett ständigt ökat intresse för de frivilligas roll i Svenska kyrkan och EFS byggde helt på lekmanamedverkan från första början. Här kunde de två parterna inspirera varandra och det borde vara lätt att hitta former för samverkan. Denna vision fick en mycket central plats strax efter besluten under Bertil Johanssons tid som missionsföreståndare och som projektledare i Luleå stift. Jag vill hänvisa till hans böcker *Hittills obegagnade krafter. Folkkyrkans framtidsväg* (1996) och *Guds längtan. En inbjudan till samtal på vägen* (2000) och till projektrapporterna *Församlingens största resurs är dess egna medlemmar* (2004), *Man trivs där man behövs* (2010) och *Glödkol och eldsjälur* (2010), de två senare utgivna av Ideellt forum i Svenska kyrkan. Denna vision har fått tydliga effekter hos båda parter, kanske mest inom Svenska kyrkan. Har de projekten spelat någon roll för samlarbetskyrkorna?

8. ATT SE SIG SJÄLVA SOM ETT GUDSFOLK PÅ VÄG

Denna vision är besläktad med det just sagda eftersom den så kraftigt fokuserade varje enskild kristen som en del av en helhet. Det allkristna mötet i Västerås 1977 hade temat *Ett folk på väg*. Kristna i hela landet läste före mötet Första Petrusbrevet där detta tema dominerar. Inom eku-

³⁸ EFS i Svenska kyrkan, s 18–20.

meniken hade föreställningen om kyrkan som Kristi kropp fått ge vika för gudsfolkstanken. Det allmänna prästadömet blev åter viktigt i många kyrkor. Enligt det nya prästvigningensritualet 1987 som användes vid förnyelsegudstjänsten beskrivs kyrkan först som Guds folk: *I detta Guds folk, där vi alla genom dopet är kallade att föra ut evangelium i hela världen vill EFS och Svenska kyrkan var och en på sitt sätt förverkliga denna gemensamma kallelse. I samma Guds folk har Guds ords tjänare ett särskilt uppdrag.* Den kollektiva aspekten återkommer i olika bilder av kyrkan under förnyelsegudstjänsten och är ett sätt att hålla samman det som kan skilja mellan de två parterna.³⁹

9. ATT LEVA I VÄRLDEN

EFS blir vid denna tid ständigt mindre och mindre, kanske mest p g a den folkomflyttning som äger rum från norr till söder, från landsbygd till städerna och från inland till kustland. Även det pietistiska arvet kunde bidra till en frånvändhet från världen. EFS kände sig mer och mer isolerad. Jag har redan citerat Torsten Nilsson: ”Om Stiftelsen inte når utanför sina hittillsvarande gränser, dör den”.⁴⁰ Ett samarbete med Svenska kyrkan med dess öppenhet mot alla och många kontakter upplevdes av många som en befriande lösning.⁴¹ Lev där människorna finns.

10. ATT SE BESLUTET SOM EN PROCESS

”Det är oerhört viktigt att vi förstår att det är just denna ömsesidiga förnyelse av gemenskapen i en och samma kyrka med full andlig enhet och solidaritet som är visionens huvudförslag”.

⁴²Varje förnyelse är en process. Det är tydligt markerat också i en av punkterna för talen vid förnyelsegudstjänsten: ”Förnyelsegudstjänstens karaktär av inledning på en process”.⁴³ De visioner som fanns var långsiktiga.

Besluten 1989-90 krävde alltså en ordentlig fortsättning. Vad behövdes då för att det skulle bli verklighet? Jag tänker på ett viktigt begrepp inom den s k innovationssociologin, nämligen *artikulationsarbete*.⁴⁴ Det måste finnas någon eller några som driver processen framåt, som artikulerar, dvs ger språklig form åt det man håller på med och särskilt åt det som är målet för hela processen. Gäller det fördjupad gemenskap mellan två parter måste nog personer på båda sidor ägna sig åt ett sådant arbete. De måste vara förtrogna med hela processen, måste kunna kommunicera till alla vad det rör sig om och inte minst hålla samma alla aktörer i processen och deras intressen, någon som kan beskriva alla dess delar för alla inblandade och fungera som en motor bakom hela processen. Hon eller han är de som håller ut, inte ger upp utan visar uthållighet in i det sista. Bertil Johanssons insatser nämna ovan är ett utmärkt exempel på artikulationsarbete, särskilt knutet till en av visionerna.

Visionerna 1989-90 krävde och kräver fortfarande ett omfattande artikulationsarbete.

Förnyelsebeslutets betydelse för samarbetskyrkorna?

³⁹ Walldén 2007, s 233–24

⁴⁰ Se not 10.

⁴¹ Rolf Berglund är rädd att EFS drar sig undan en sekulariserad värld. ”Jag är rädd för att EFS skall bli en liten företeelse som haft sin tid”, Budbäraren 1990, s 17.

⁴² *EFS i Svenska kyrkan*, s 14.

⁴³ Martin Lönnebo säger som svar på frågan om vad som är viktigast i dokumentet: ”Riktningen mot enhet. Det här är en tydlig process för att få till stånd en större vi-känsla mellan EFS-föreningarna och kyrkoförsamlingarna”, Budbäraren 1989, s 8.

⁴⁴ Jag har hämtat begreppet från beskrivningar av hur nya läkemedel har kommit till, Ulla K.E. Hedner, *Treating Life-threatening Bleedings*. Development of Recombinant Coagulation Factor VIIa. Elsevier Academic Press 2017.

Samarbetskyrkorna hade en stor betydelse för besluten 89-90. Det nämns många gånger i det material jag läst, även i den första rapporten. Men vilken betydelse fick besluten för samarbetskyrkorna? I samtalsdelegationens rapport står följande; ”Minst kommer förmodligen samarbetskyrkorna att beröras” (s. 8). Jag har inte hittat många tydliga referenser till visionerna ovan i det som sägs om samarbetskyrkorna på 90-talet. Samtidigt är det naturligt att tänka sig att beslutat bildat en allmän bakgrund till den omfattande beskrivningen och utvärderingen av samarbetskyrkorna som kom 1995. Däremot märks ett tydligt släktskap till EFS framtidsutredning 1997-1999⁴⁵ och även den nya kyrkoordningen 1999 (och senare).⁴⁶ Bertil Johansson lämnade så småningom tjänsten som missionsföreståndare och började resa runt i norra delen av landet och predika över väl valda texter ur den nya kyrkoordningen.

Jag har alltså svårt att svara på frågan om vilken omedelbar betydelse besluten 89-90 fick för samarbetskyrkorna. Jag ställer mest frågan. Vilka svar ger ni förutom att den nya relationen mellan EFS och Svenska kyrkan fungerade som en allmän bakgrund. Samarbetskyrkorna hade redan före besluten funnit en reglerad form av samarbete som sedan kunde preciseras och förbättras och ändras efter nya omständigheter. Det kan också förklara att det artikuleringsarbete som Bertil Johansson ägnade sig åt i hög grad gällde lekmännens roll inom EFS och Svenska kyrkan. Lekmännen hade redan fått en roll inom samarbetskyrkan.

Därmed inte sagt att även samarbetskyrkan kan ses som en process och vara i behov av ett ordentligt aktualiseringsarbete.

30 år senare?

Det är frestande att här ta upp visionerna från 80-talet och jämföra dem med läget idag. Men det har inte varit min uppgift denna gång.

⁴⁵ Framtidsutredningen 1997-99 beskriver EFS bidrag till hela Svenska kyrkan i fem punkter:

- att uppmuntra och stödja personlig kristen tro
- att inspirera till andligt samtal och bibelbruk
- att skapa personligt engagemang för mission såväl lokalt som globalt
- att betona hela gudsfolkets roll som bärare av kyrkans uppdrag och
- att erbjuda strukturer, mötesplatser och former för detta.

⁴⁶ Kyrkoordningen 1999 (och senare) har fyra punkter som en sammanfattning av församlingens viktigaste uppgifter:

- att människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro,
- att en gemenskap skapas och fördjupas,
- att Guds rike utbreds och
- att skapelsen återupprättas

Material

Förutom en del protokoll och artiklar i Budbäraren.

Aurelius, Carl Axel, och Edgar Almén, I varje tid på nytt. Teologisk utvärdering av Svenska kyrkans bekännelsearbete 1983–1993 (Svenska kyrkans utredningar 1996:3). Uppsala 1996.

Det andra steget. EFS och Svenska kyrkan i framtiden. Förslag till EFS årsmöte 1990.

Edquist, Lennart, ”Relationen EFS – Svenska kyrkan. Samarbetsrådets verksamhet – Utvecklingen av samsarbetskyrkor, FS Weman 2017, s 51–67.

EFS i Svenska kyrkan. Arbetsmaterial för samtal. Material från Samarbetsrådet Svenska kyrkan – EFS. Uppsala 1990.

EFS i Svenska kyrkan – ett steg vidare i samverkan. Utg. av Svenska kyrkans centralstyrelse och EFS. Uppsala 1995.

EFS och Svenska kyrkan i framtiden. Dokument inför EFS årsmöte 1989.

EFS på 70-talet. Problem och lösningar. Red Torsten Wiberg. EFS förlag 1970.

Ekström, Sören, *Makten över kyrkan – om Svenska kyrkan, folket och staten*. Stockholm 2003.

Ekström, Sören, ”Kyrka-statfrågan – skeden och vägval”, FS Weman 2017, s 68–80.

Fagerberg, Holsten, *Svenska kyrkan i ekumeniska samtal*. Evangeliet som förenar. Stockholm 1987.

Förening i församlingen. Ett idé- och samtalsmaterial från Samarbetsrådet EFS – Svenska kyrkan. Utg. av Svenska kyrkans centralstyrelse och EFS.

Gelfgren, Stefan, *Osedda dagar*. Om EFS identitet, framtid och historia. Skellefteå 2006.

Glödkol och eldsjälar. Utg. av Ideelt forum i Svenska kyrkan 2012.

I detta tecken. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 150 år. Uppsala 2006.

Johansson, Bertil, *Församlingens största resurs är dess egna medlemmar*. Slutrapport på projektet ”Alla goda krafter tillsammans”. Luleå stift 2004. Se www.svenskakyrkan.se/luleastift/allagoda.

Johansson, Bertil, ”Tänk nu. 26 sidor om svenska kyrkans relevans, relationer, resurser, resultat”, i *Man trivs där man behövs*, s 40–65.

Levande församling.Handledning hur man startar lekmanngrupper inom Svenska kyrkan. Red. Torbjörn Larspers Uppsala 2010.

Man trivs där man behövs. Ett magasin om drivkraft, delaktighet och engagemang. Utgivet av Projektet Volontärbyrån i Svenska kyrkan och Ideelt forum i Svenska kyrkan. 2010.

Meakin, Christofer, ”Förord till den nya svenska utgåvan”, i *Dop, nattvard, ämbete*. Grunddokument för samtal om kyrkans enhet (Sveriges kristna råds skriftserie, nr 20), Stockholm 2014, s 6–12.

Nilsson, Torsten, *EFS inför framtiden*. Vagar, utvägar, avvagar.

Och hela folket sade Amen. Perspektiv på gudstjänst och kyrka. (FS Gunnar Weman). Red. L. Nordenstorm och Tiit Pädam. Artos 2017. Förkortat FS Weman 2017.

Samtal pågår. Röster och inlägg om förkunnarens identitet och roll återgivna av MAF:s riksstyrelse 1987.

Utvärdering av samlarbetskyrkor EFS – Svenska kyrkan. Svenska kyrkans utredningar 1995:2. Uppsala 1995.

Walldén, Anna-Sara, *Ett utvidgat uppdrag.* Ett studium av förnyelsegudstjänsterna mellan EFS och Svenska kyrkan 1990–1991. Med betoning på de tal som då hölls av biskop och missionsföreståndare. Uppsala universitet. Teologiska institutionen. Examensarbete 15 hp. Ht. 2007a.

Wiklund, Henry, *Predikant Pastor Präst.* Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens samfundsproblematik 1940–1972. Uppsala 1979.